

Rua de llibres és un d'aquests darrers passos, però un pas ben representatiu, pel fet d'agrupar alguns dels punts clau de Brossa: poesia tradicional política i amorosa, Frègo-li, poesia conceptual i, finalment, acomia-

dament del sonet. En molts aspectes serà un llibre d'imprescindible citació quan es parli de Joan Brossa.

GLÒRIA BORDONS

Sobre la crítica literària de Gabriel Ferrater, per Enric Sullà

A *Sobre literatura* * Joan Ferraté ha reunit catorze textos de Gabriel Ferrater, publicats o inèdits, escrits del 1951 al 1971, amb excepció dels informes editorials (dels quals convindria fer una antologia, si més no). Amb les limitacions derivades de procedències i finalitats molt diverses i d'estendre's sobre un període de vint anys, coherents al capdavant amb la característica dominant de fragmentarietat i inconclusió de l'obra no poètica de Gabriel Ferrater, aquest grapat d'escrits constitueix una aportació densíssima, estímulant i polèmica a la nostra crítica literària, és a dir, a la comprensió i valoració de la literatura catalana (i general) moderna. Cal observar, amb tot, que entre aquests textos n'hi ha de molt personals i, doncs, no pensats en la seva forma actual per a la publicació; en tots ells, sense actuar ni com a crític militant ni com a erudit o historiador, Ferrater procedeix a llegir els autors dels quals se sent més a prop i a discutir els problemes amb què s'ha enfrontat en la seva pròpia pràctica literària.

El 1953 Gabriel Ferrater escrivia: «la cultura catalana sigue disponiendo, para su orgullo tal vez legítimo y para su complacencia tal vez imprudente, de una rica poesía; y la cultura catalana se está muriendo» (p. 82). És un diagnòstic pessimista, formulat en un moment històric que oferia poques esperances de solució; han passat vint-i-set anys, i el diagnòstic, amb una lleu matisació, continua essent vàlid. Hem de recórrer al concepte de cultura per a explicar-nos-ho: «la cultura de una colectividad humana es el conjunto de todas las posibilidades de inteligencia de que disponen los componentes de aquella colectividad» (p. 82). La política, l'economia i la ciència (expressades en prosa) han estat, en concret, les manifestacions decisives de la cultura euro-

pea moderna; unes bases sobre les quals no podia basar-se la literatura catalana pel fet, clar i dolorós, que no existien; com a conseqüència, «la literatura se ha quedado encerrada en sí misma, desligada de los restantes núcleos culturales, y desligada de la sociedad» (p. 88). En efecte, al tombant del segle modernistes i noucentistes van intentar de crear una cultura europea, «un dominio de realidades en las que pudiera apoyarse una tradición creadora» (p. 88); no era solament una empresa literària, però incloïa la literatura, i en fracasar (Ferrater no n'esmenta les causes), ha fracassat amb ella la literatura, mancada de la tradició i de la justificació que li proporciona el seu tema natural: la societat. Aquesta és precisament una de les raons que expliquen les possibilitats tan reduïdes d'existència d'una novel·la catalana; la novella com a gènere «no té cap raó d'ésser, si no se'l pren com a instrument per a descriure les relacions dels homes amb la societat de què formen part. Si no és damunt la base d'una idea de la societat, no es poden escriure bones novel·les» (ps. 133-134); no poden fer novella uns escriptors que no tenen «cap idea coherent i general de la societat», uns escriptors «tallats de la societat» (ps. 134-135).

El repàs que Gabriel Ferrater fa de la literatura catalana de la Renaixença ençà confirma aquest diagnòstic. Tant a *El resurgimiento* com a la *Carta a un nedfit castellà* es palesa la relació precària de la literatura amb la societat i la fragilitat de la tradició que hom pugnava per establir. La dràstica selecció de noms en ve a ser una conseqüència lògica. Com era d'esperar, la majoria dels citats són poetes; la manca de prosa és remarcada pels comentaris que Ferrater fa dels novel·listes que cita a la *Carta* o a les *Anotacions* sobre Oller i Vayreda. Tot comptat i debatut, el problema bàsic és la manca d'una tradició operativa, «un erm ben conegut de tots els escriptors catalans», és a dir, l'absència d'un passat literari «més ric i més detallat» o, que ve a ser el mateix, la falta de «més llengua ja calibrada literàriament» (p. 36). Si a això hi afegim que tot

* Gabriel FERRATER, *Sobre literatura*. A cura de Joan FERRATÉ. Barcelona, Edicions 62, 1979. (Col·lecció «Cara i creu», núm. 26), 206 ps.

escriptor procedeix a triar els seus antecedents, a fer-se un lloc en la tradició, comprendre per què hi ha tan pocs noms a les llistes de Gabriel Ferrater. Podem discutir els resultats de l'operació, però difícilment podem dubtar de la seva validesa ni tampoc de la necessitat d'efectuar-la; si pensem, per un altre costat, en l'efecte de lectures i valoracions produïdes per poetes-crítics com ara Arnold, Eliot o Auden i, entre nosaltres, Riba, crec que ens farem càrrec de la seva possible transcendència.

Un diagnòstic de la cultura catalana i una revisió de la història de la seva literatura són, fins ara, la contribució d'aquests textos; la crítica literària pròpiament dita és, amb tot, l'àrea més conreada i la que ofereix resultats més sòlids i valuosos. Per tal d'introduir una mica d'ordre, divideixo l'activitat crítica en tres operacions concomitants: lectura, interpretació i valoració. Ferrater llegeix amb una penetració admirable, cercant sempre d'entendre el sentit del text i de fer-nos-el entendre; és una lectura que sovint parafraseja i que presta una atenció limitada als problemes formals, tot i les referències constants a la llengua literària dels escriptors analitzats. Però és quan interpreta que Ferrater aconsegueix cotes més altes; hi ajuda el fet que, en relacionar l'obra o l'escriptor amb contextos successius i més amplis, en determinar les línies de producció i adquisició de sentit, Ferrater demostra una percepció formidable i una cultura vastíssima. Ho proven anàlisis com la de les racionalitzacions al *Nabí* de Carner; la decisiva influència de Hölderlin en Riba; la crisi de la personalitat i la relació poesia-història a Foix; l'honestatat imaginativa com a base de la reeixida lírica de Verdaguer i Maragall; o el nucli moral a *El procés* de Kafka. Afegim-hi encara l'esplèndida discussió de Simone Weil, és a dir, la relació entre nosaltres i l'obra, de l'any 1951!, i el conjunt adquireix una gamma de matisos impressionant. Davant d'una obra, Ferrater usa dades històriques i biogràfiques, parafraseja o tradueix a termes d'experiència moral, relaciona amb la llengua literària, la tradició i la cultura; el resultat és un discurs crític rigorós i sòlid, molt ben articulat.

La tercera operació crítica, la valoració, és la que presenta més dificultats quan la volem precisar. La cultura, la història de la literatura i la crítica no hi ajuden tant com una última àrea: la teoria de la literatura, és a dir, la poètica de Gabriel Ferrater. En aquesta col·lecció, només *Sobre la forma realista* proporciona elements que contribueixen a establir-ne les línies generals; caldria recor-

rer, doncs, a *Les dones i els dies* i a les declaracions sobre l'obra pròpia a fi de disposar d'unes bases suficients. Com que aquest no és el lloc adequat per a tal anàlisi, em limitaré a unes breus observacions. Ferrater considera que la funció de la literatura és la d'operar sobre el nostre món, «*levantándole y otorgándole sentido*» (p. 156); d'on que la imaginació de l'escriptor, facultat que efectua la transformació dels materials, ocupi un lloc de privilegi en la producció de l'obra. Ara bé, cal advertir que «en art tot acaba en forma» (p. 143), encara que «contingut i forma són dues coordenades ortogonals i les variacions al llarg d'un eix són completament independents de les variacions al llarg de l'altre» (p. 139). Concedint una gran importància al contingut, Ferrater estudia l'elaboració temàtica, el correlatiu objectiu i el símbol poètic; pel que fa a la forma, la mètrica, la llengua literària i els problemes estilístics de la simbolització, són els que més l'ocupen en aquests textos. La constatació que el realisme és la característica essencial de la literatura catalana i la seva militància en una versió posada al dia d'aquest realisme no li són obstacle, tanmateix, per a discutir aspectes de Carner, Riba i Foix, que hi tenen molt poc a veure, ni per a acabar conclouent que «les formes d'art realista són precisament formes i no cap altra cosa» (p. 139), una observació que és de seguida contrapesada per un estudi dels continguts d'aquest art.

Sobre literatura fa aportacions de primer ordre a la crítica cultural i literària, a la història i a la teoria de la literatura. Tot això, és clar, des del punt de vista parcial i relativament belligerant de la poesia recollida a *Les dones i els dies*, amb la correcció d'una cultura àmplia, un gust segur i un afinat sentit de la tradició. Amb totes les precaucions que hom vulgui, cal acceptar no tant les afirmacions o les valoracions concretes (això, aquells que no hi estan d'acord), com el procés intel·lectual que ha dut a formular-les. Em fa l'efecte que és aquí on Ferrater proporciona un model de gran valor i eficàcia, una experiència d'incitació a la lectura i de reflexió sobre l'activitat crítica. Aquestes poques pàgines fan que Ferrater s'uneixi, dins de la crítica literària catalana, a un grup extraordinari de crítics i escriptors: Carles Riba és naturalment el primer i, amb ell, Joaquim Folguera, Marià Manent, Joan Ferraté i, entre els més recents, Pere Gimferrer.

ENRIC SULLÀ